

4. Гусов А.Ю. Занятость как социально-правовое явление // Труд и социальные отношения. – 2011. – № 1. – С. 110–115.
5. Зинченко Н.Н. причины и сущность социального явления незаконной миграции // СГЗ. – 2012. – № 1. – С. 138–147.

Т.І. Димитрієва. Міграція населення: основні наукові підходи. – Стаття.

Анотація. Автор статті розкриває зміст поняття міграції населення і характеризує наукові підходи до вивчення поняття міграції населення.

Ключові слова: міграція населення, міграційний підхід, історичний підхід, економічний підхід, етнографічний підхід, психологічний підхід, генетичний підхід, біологічний підхід і юридичний підхід.

Tatiana I. Dimitriyeva. Population Shift: Main Scientific Approaches. – Article.

Summary. The author of article discloses the content of concept of population shift and characterizes scientific approaches to studying of concept of population shift.

Key words: population shift, migratory approach, historical approach, economic approach, ethnographic approach, psychological approach, genetic approach, biological approach and legal approach.

УДК 347. 921

Л.В. Діденко,
кандидат юридичних наук, доцент,
Міжнародний гуманітарний університет,
м. Одеса, Україна

ВИДИ ТА ЗМІСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Анотація. В статті здійснено аналіз окремих видів цивільних процесуальних правовідносин. Автор відмічає, що зміст правовідносин складається із процесуальних дій, а процесуальні права та обов'язки є тільки формою правовідносин.

Ключові слова: правовідносини, цивільний процес, зміст правовідносин.

Досліджуючи цивільні процесуальні правовідносини, необхідно звернутися до загальнотеоретичних питань про види правовідносин. Відповідно до функцій права вони поділяються на регулятивні та охоронні. Регулятивні правовідносини виникають із фактів правомірної поведінки суб'єктів, яка відповідає нормам права. Охоронні правовідносини виникають із фактів неправомірної поведінки суб'єкта, яка вимагає певної реакції держави, пов'язаної з юридичною відповідальністю.

Цивільний процесуальний кодекс, який є єдиним джерелом процесуальних правовідносин у процесі цивільного судочинства, містить як регулятивні норми, так і охоронні, тому цивільні процесуальні правовідносини можуть бути регулятивними, наприклад, ст. 157 ЦПК «Строки розгляду справи», і охоронними, наприклад, ст. 152 ЦПК «Види забезпечення позову».

Правовідносини поділяються за характером обов'язку на правовідносини активного та пасивного типу. Правовідносини активного типу містять обов'язок здійснити певні дії на користь іншої сторони, в цивільних процесуальних правовідносинах, до таких можна віднести відносини, які регулюються ст.ст. 23 «Заяви про самовідводи та відводи», 162 «Обов'язки осіб, присутніх у судовому засіданні», 219 «Виправлення описок та арифметичних помилок у судовому рішенні» та ін. ЦПК.

Правовідносини пасивного типу характеризуються обов'язком учасника процесу утриматися від небажаних для іншої сторони дій [1, с. 366]. До таких правовідносин можна віднести такі, що

передбачаються ч. 5 ст. 53 ЦПК: «Експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи; спілкуватися з особами, які беруть участь у справі, а також з іншими учасниками цивільного процесу, за винятком дій, пов'язаних з проведенням експертизи; розголошувати відомості, що стали йому відомі у зв'язку з проведенням експертизи, або повідомляти будь-кому, крім суду, про результати експертизи»; ч. 1 ст. 196 ЦПК: «Під час ухвалення судового рішення ніхто не має права перебувати в нарадчій кімнаті, крім складу суду, який розглядає справу» та ін.

За ступенем визначеності суб'єктів цивільні процесуальні правовідносини розмежовуються на абсолютні та відносні. Абсолютні відносини – такі, у яких визначена тільки одна сторона – носій суб'єктивного права, а всі інші зобов'язані утримуватися від порушення цього права. В цивільному процесі такими правовідносинами є право відповідача визнати позов або заперечувати проти нього, інші учасники процесу такого права не мають (ст. 30); тільки сторони можуть ухвалити мирову угоду (ст.175 ЦПК). Відносні правовідносини містять точно визначені права і обов'язки всіх учасників, як таких, що наділені правом (правомочних), так і правозобов'язаних, наприклад, ст. 10 ЦПК «Змагальність сторін» зобов'язує кожную сторону доводити ті обставини, на які вони спираються, як на докази своїх прав відносно суті справи.

Безумовно, такі види правовідносин «у чистому виді» надзвичайно рідко зустрічаються в цивільному процесуальному праві, оскільки серед них поширені складні правовідносини, які мають ознаки тих чи інших правовідносин: пасивного і активного типу; відносні та абсолютні. Так, наприклад, І.О. Безлюдько, С.С. Бичкова, В.І. Бобрик (автори учбового посібника по цивільному процесу) вважають, що цивільні процесуальні правовідносини мають відносний, а не абсолютний характер, тому що у цивільних процесуальних правовідносинах конкретно відомий суб'єктний склад учасників, правовий статус кожного з них чітко визначений нормами ЦПК [2, с. 31].

Безумовно, цивільні процесуальні правовідносини є відносинами процесуальними, тому що вони виникають на основі норм Цивільного процесуального кодексу. Цивільні процесуальні правовідносини тісно пов'язані, похідні від норм матеріального права, порушення, невизнання або оспорування яких підпадають під цивільно-правову юрисдикцію та позначені у ст. 15 ЦПК: «Суди розглядають в порядку цивільного судочинства справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства. Законом може бути передбачено розгляд інших справ за правилами цивільного судочинства».

Наведений у ч. 1 цієї статті перелік правовідносин слід вважати не тільки приблизним, а й необмеженим. Отже, ця ознака не дозволяє чітко встановити компетенцію суду у порядку цивільного судочинства. Крім того, такі науковці як С.Я. Фурса, С.В. Щербак, О.І. Євтушенко О.І. [3, с. 8-44] вважають, що серед позначених у переліку правовідносин слід виділяти адміністративні спори, незважаючи на те, що низку правовідносин, у яких однією із сторін є адміністративний орган, розглядають суди за правилами, передбаченими Кодексом адміністративного судочинства України (надалі – КАСУ) [4].

Наприклад, коли постає питання про повноваження органів опіки та піклування, регламентовані Сімейним кодексом України (надалі – СК) [5], можна встановити, що вони мають адміністративний характер. Тому оскарження дій органу опіки і піклування має належати до компетенції адміністративного судочинства. Зокрема, у практиці вказаних авторів був випадок, коли орган опіки та піклування визнав доцільним спілкування батька та дитини, яке було перерване за ініціативою самого батька і такий перерив тривав більше 5-ти років. Коли вирішувалося питання про можливість дитини, яка мала захворювання серця і нервової системи, бачитися з батьком, то орган опіки та піклування не взяв до уваги необхідність вирішувати це питання з урахуванням не тільки інтересів батька, а й враховувати стан здоров'я та інтереси дитини. Тому таке рішення органу опіки і

підкування було оскаржене, але ці відносини формально регламентовані СК, хоча за своїм змістом належать до адміністративних [3, с. 87].

У теорії цивільного процесу питання про зміст правовідносин вирішується по-різному. Одні автори вважають, що зміст цивільних процесуальних відносин складають процесуальні дії суду та учасників процесу [6, с. 124]. Інші уявляють, що зміст правовідносин представляє собою права та обов'язки учасників процесу [7, с. 38]. Треті, синтезуючи ці дві крайні точки зору, дійшли до висновку, що змістом цивільних процесуальних правовідносин є суб'єктивні права та обов'язки учасників процесу, а також їх дії [8, с. 80].

Можна розглянути зміст цивільних правовідносин як права і обов'язки їх учасників. Суб'єктивне цивільно-процесуальне право є міра дозволеної поведінки суб'єкта цивільно-процесуальних правовідносин. Це складне юридичне утворення, що має особистий зміст та складається з юридичних можливостей, які надані суб'єкту. Юридичні вимоги як складові частини змісту суб'єктивного цивільно-процесуального права мають назву правоможливостей.

За умов великого різноманіття суб'єктивних прав виділяють три основні можливості:

- 1) можливість вимагати, що складає можливість вимагати від зобов'язаного суб'єкта виконання покладених на нього обов'язків;
- 2) можливість на власні дії, що означає можливість самостійно здійснювати суб'єктом фактично та юридично значущі дії;
- 3) право на захист, а саме можливість виконання чи вимоги використання державно-примусових заходів у випадку порушення суб'єктивного права.

Суб'єктивний цивільно-правовий обов'язок – міра необхідної поведінки учасників цивільно-процесуальних правовідносин. Сутність обов'язків складається з необхідності здійснення суб'єктом вказаних дій чи утримання від будь-яких дій. В цивільно-правових правовідносинах існує два типи обов'язків – пасивний та активний.

Обов'язки пасивного типу утворюються цивільно-процесуальними заборонами та за своєю природою означають юридичну неможливість здійснення дій, що порушують інтереси правомочних суб'єктів.

Обов'язок активного типу містить вимогу до суб'єкта здійснити дію. Вимога, що міститься в обов'язку та складає його зміст, означає для зобов'язаного суб'єкта необхідність діяти в інтересах правомочного суб'єкта, тому що вона забезпечується санкцією за невиконання обов'язку.

Суб'єктивні права та обов'язки, що мають учасники цивільно-процесуальних правовідносин складають його правову форму. Особливістю суб'єктивних цивільно-процесуальних прав та обов'язків є їх немайновий характер.

В процесі цивільно-процесуального регулювання суспільних відносин їх учасники набувають прав та обов'язків, які у подальшому й обумовлюють поведінку учасників в рамках існуючих між ними правовідносин. Як і будь-яка інша суспільна система правовідносин встановлюється в результаті взаємодії між особами. В правовідносинах взаємодія його учасників проходить у відповідності до суб'єктивних прав та обов'язків, які вони мають.

В науці цієї думки притримується більшість вчених, хоча існує інший погляд на зміст цивільних процесуальних правовідносин: їхній зміст складається із процесуальних дій, а процесуальні права та обов'язки – тільки форма правовідносин [9, с. 65].

Учасники цивільних процесуальних правовідносин набувають процесуальні права і обов'язки при наявності комплексу обставин, без яких вони не відбудуться.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник : пер. з рос. / О.Ф. Скакун. – 2-ге вид. – Х. : КОНСУМ, 2005. – 656 с.
2. Бичкова С.С. Цивільне процесуальне право України : навчальний посібник / С.С. Бичкова. – К. : Атіка, 2006. – 384 с.
3. Фурса С.Я. Цивільний процес України. Проблеми і перспективи : наук.-практ. посібник / С.Я. Фурса [и др.] ; Центр правових досліджень Фурси. – К. : Видавець Фурса С.Я. : КНТ, 2006. – 448 с.

4. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2006 р. // Відомості Верховної Ради України, 2005. – №№ 35–37. – Ст. 446.
5. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. // Відомості Верховної Ради України, 2002. – №№ 21–22. – Ст. 135.
6. Букина В.С. Основные принципы гражданского процесса / В.С. Букина, М.К. Треушников. – М. : Юридическая литература, 2000.
7. Чорнооченко С.І. Цивільний процес України : навчальний посібник / С.І. Чорнооченко. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 292 с.
8. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України : академічний курс / М.Й. Штефан. – К. : Ін Юре, 2005. – 624 с.
9. Чечина Н.А. Гражданские процессуальные правоотношения / Н.А. Чечина. – М. : Юристь, 1996.

Л.В. Диденко. Виды и содержание гражданских процессуальных правоотношений. – Статья.

Аннотация. В статье осуществлен анализ отдельных видов гражданских процессуальных правоотношений. Автор отмечает, что содержание правоотношения состоит из процессуальных действий, а процессуальные права и обязанности являются только формой правоотношений.

Ключевые слова: правоотношения, гражданский процесс, содержание правоотношений.

Larisa V. Didenko. The Types and Contents of Civil Procedural Legal Relationships. – Article.

Summary. In article the analysis of certain types of civil procedural legal relationships. The author notes that the legal content consists of procedural actions and procedural rights and duties are only a form of legal relations.

Key words: legal relations, civil process, the maintenance of relations.

УДК 340.15(477)''16'':343.23/24

Н.І. Долматова,
кандидат юридичних наук, доцент,
Міжнародний гуманітарний університет,
м. Одеса, Україна

ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ТА ПОКАРАНЬ В ЛИТОВСЬКИХ СТАТУТАХ

Анотація. Залежно від характеру злочинної діяльності та її наслідків, злочини у Великому князівстві Литовському ділилися на злочини проти здоров'я, майна і особистої недоторканності. За державні, антифеодальні і релігійні злочини у Великому князівстві Литовському широко застосовувалася колективна відповідальність. Суб'єктом злочину визнавалася тільки людина.

Ключові слова: злочин, кримінальна відповідальність, вина, покарання.

Актуальність дослідження полягає в тому, що законодавство Великого князівства Литовського значну увагу приділило кримінальному праву, спрямованого в основному на захист життя, здоров'я і майна феодалів, які користувалися правом судити і карати залежних від них людей. Узаконене право феодалів судити залежних від них людей призвело до того, що поміщик міг розправитися з простими людьми, ґрунтуючись лише своїми бажаннями і примхами, а не нормами права. Тому говорячи про феодальне кримінальне право, треба розуміти його обмежений характер застосування.

Вивченням литовських статутів а також історії їх походження і розвитку займалися такі вчені як Л.В.Черепнін [7], А.В.Сурилов [5], М.Ф. Володимирський-Буданов [1] та деякі інші зарубіжні та вітчизняні вчені.